

Ο Θρησκευτικός τουρισμός ως μοχλός βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Περίπτωση μελέτης ο Νομός Κέρκυρας

Παναγιώτης Ιωακειμίδης

Μεταδιδακτορικός Ερευνητής, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

ioakimidisp@yahoo.gr

Στεφάνια Μαυρωνά¹

Επιστημονική Διευθύντρια Λαογραφικού Μουσείου Σιναράδων Κέρκυρας

stephaniamayrwna@hotmail.com

Περίληψη

Στόχος του παρόντος άρθρου είναι η ανάδειξη μέσω της εμπειρικής, ποσοτικής έρευνας και της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, του ρόλου που έχει ο θρησκευτικός τουρισμός ως μοχλός βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην Κέρκυρα. Η εργασία δομείται σε δύο μέρη, με τα πορίσματα του δεύτερου - του ερευνητικού - να αποτελεί σημαντική βάση προς αξιοποίηση λόγω της έλλειψης προηγούμενης έρευνας επάνω στην συνεισφορά των χριστιανικών και μη μνημείων στον τουρισμό της Κέρκυρας και πώς αυτό επικοινωνεί στις τοπικές κοινότητες. Εξίσου καινοτόμα η δημιουργία χάρτη θρησκευτικού περιεχομένου με πλήρη καταγραφή των θρησκευτικών μνημείων στο νησί της Κέρκυρας. Η αξία της έρευνας είναι μεγαλύτερη αν λάβουμε υπόψιν ότι έλαβε χώρα το 2022 στο νησί της Κέρκυρας, ένα νησί με πλούσια πολιτιστική κληρονομιά και αρκετά θρησκευτικά μνημεία, αρκετά από τα οποία δεν λαμβάνουν της προσοχής που τους αξίζει. Ως μεθοδολογικό εργαλείο για την παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε το Microsoft Excel και το SPSS για τη στατιστική ανάλυση, καθώς επίσης αναλύονται τα ευρήματα της Διερευνητικής Ανάλυσης Παραγόντων (Exploratory Factor Analysis) και των τεστ αξιοπιστίας με τον δείκτη Cronbach's Alpha. Τα πορίσματα της έρευνας, όσον αφορά την επικοινωνία και πληροφόρηση των τοπικών κοινωνιών, της συνεισφοράς των χριστιανικών μνημείων στον τουρισμό της Ελλάδας, αποτελούν χρήσιμα εργαλεία προς αξιοποίηση για περαιτέρω ενέργειες και βελτιώσεις στο κομμάτι της διαχείρισης της επικοινωνίας και ανάδειξης νέων πολιτιστικών διαδρομών με επίκεντρο τα χριστιανικά μνημεία.

Λέξεις-κλειδιά: Κέρκυρα, θρησκευτικός τουρισμός, βιώσιμη ανάπτυξη, πολιτιστική κληρονομιά.

1. Εισαγωγή

Την δεκαετία του 1980 με τη Διακήρυξη της Μανίλας¹ που συγκλήθηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού παρατηρείται η στροφή σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού όπως ανάμεσα σε άλλες ο αθλητικός, ο αστικός, ο γαστρονομικός αλλά και ο θρησκευτικός τουρισμός. Ο θρησκευτικός τουρισμός, όπως και όλα τα υπόλοιπα ήδη τουρισμού διακρίνεται από την κίνηση σε έναν τόπο αλλά και την προσωρινή παραμονή σε έναν διαφορετικό τόπο από αυτόν της κατοικίας (Rinschende, 1992). Ως θρησκευτικός τουρισμός ορίζεται σύμφωνα με το άρθρο 11 του ελληνικού συντάγματος, το σύνολο των τουριστικών δραστηριοτήτων σε τόπους, χώρους και μνημεία θρησκευτικής σημασίας για λόγους πολιτιστικού, εκπαιδευτικού και ενημερωτικού ενδιαφέροντος μέσω ταξιδιού οργανωμένων ομάδων ή μεμονωμένα, ενώ ο Προσκυνηματικός τουρισμός είναι πιο συγκεκριμένος και έχει ως κεντρικό κίνητρο ή το προσκύνημα, ή την συμμετοχή σε τελετές και εκδηλώσεις θρησκευτικού περιεχομένου ή την εκπλήρωση κάποιου τάματος². Ωστόσο το φαινόμενο του

¹<https://www.un.org>

²<http://www.opengov.gr/tourism/?p=1441>

τουρισμού ως έννοια έχει διττά αποτελέσματα, καθώς ενώ προσφέρει μία οικονομική ασφάλεια για την βιωσιμότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και των τοπικών κοινωνιών, μπορεί να επιφέρει την εμπορευματοποίηση των κύριων στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς (Πούλιος-Τουλούπα, 2020). Μέσα από την Χάρτα της Γης που ανακοινώθηκε το 2000 τονίζεται η σημασία της ηθικής υποχρέωσης των πολιτών για την προστασία και αειφόρο διατήρηση του πλανήτη για τις μελλοντικές γενιές. Με την έννοια αειφόρος ανάπτυξη ορίζεται η ανάπτυξη, μέσω της οποίας επιτυγχάνεται η ικανοποίηση των αναγκών στο παρόν, χωρίς όμως να απειλούνται οι ανάγκες των μελλοντικών γενεών (Φουσέκη, 2020). Στην παγκόσμια διάσκεψη του Γιοχάνεσμπουργκ το 2002 για την βιώσιμη ανάπτυξη δηλώνονται ως αλληλεξαρτώμενοι πυλώνες της, η οικονομική ανάπτυξη, η κοινωνική ανάπτυξη και η προστασία του περιβάλλοντος³ και τίθεται η σημασία στήριξης και βελτίωσης σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο. Οι στόχοι αυτοί αποτυπώνονται και στην Ατζέντα 2030 του ΟΗΕ που έχει ως σκοπό την παγκόσμια ευημερία και την αντιμετώπιση βασικών προκλήσεων που αφορούν τους ανθρώπους, τον πλανήτη, την ευημερία, την ειρήνη και τις εταιρικές σχέσεις⁴. Η Κέρκυρα ως κατεχοχόν τουριστικός προορισμός μπορεί εφαρμόζοντας την Ατζέντα 2030 αλλά και τις διατάξεις για την αειφορία να αποτελέσει έναν βιώσιμο θρησκευτικό τουριστικό προορισμό.

2. Συνοπτική περιγραφή της ερευνητικής μελέτης

Η συγκεκριμένη μελέτη έχει ως στόχο να αναδείξει τη σημασία του θρησκευτικού τουρισμού στο νησί της Κέρκυρας. Οι έρευνες κοινού έχουν ως σκοπό την εξέλιξη της τουριστικής βιομηχανίας του νησιού και τη δημιουργία ενός βιώσιμου περιβάλλοντος τόσο για την ίδιο τον επισκέπτη όσο και για την τοπική κοινωνία που ζει και εργάζεται σε αυτό. Μέσω της έρευνας γίνονται ορατά πιθανά προβλήματα ή παρατηρήσεις που θα εκφράσει ο επισκέπτης-τουρίστας, τί του αρέσει και τί όχι αλλά και η ίδια η γνώμη του κοινού είναι καθοριστικής σημασίας για τον κάθε προορισμό καθώς μπορεί να λειτουργήσει και ως διαφήμιση για την προσέλκυση περισσότερων επισκεπτών. Η σημασία της συγκεκριμένης έρευνας είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς βοηθά τους ερευνητές και τους σχετικούς φορείς να κατανοήσουν τις ανάγκες του κοινού και να δημιουργήσουν το κατάλληλο περιβάλλον για μία μοναδική εμπειρία. Όσον αφορά τον θρησκευτικό – Προσκυνηματικό τουρισμό στην Κέρκυρα αν και αποτελείται από πλήθος θρησκευτικών μνημείων τα οποία χρονολογούνται από τα πρωτοβυζαντινά χρόνια και φτάνουν μέχρι και το σήμερα και είναι υψίστης καλλιτεχνικής, πολιτιστικής και πάνω από όλα θρησκευτικής σημασίας σε ολόκληρο το νησί, καθώς τα θρησκευτικά μνημεία εντοπίζονται σε όλο το νησί και όχι μόνο στην περίμετρο του κέντρου του, οι έρευνες κοινού οι οποίες θα μπορούσαν να αποτελέσουν σημαντικά εργαλεία για την διαχείριση του θρησκευτικού - Προσκυνηματικού τουρισμού και να διαμορφώσουν τάσεις απουσιάζουν. Ωστόσο μέσα από συγκεκριμένες τάσεις μπορούν να διεξαχθούν σημαντικά συμπεράσματα για τον στρατηγικό σχεδιασμό του τουρισμού στο νησί της Κέρκυρας. Με την περαιτέρω ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού μπορούν να εμπλουτιστούν τα υπάρχοντα κίνητρα για την επίσκεψη τουριστικών περιοχών, να επιμηκυνθεί η τουριστική περίοδος και να διαφοροποιηθεί το τουριστικό προϊόν (Πολύζος, 2010). Μέσω της παρακάτω έρευνας αναλύονται στοιχεία σχετικά με τις ανάγκες των επισκεπτών και τα κριτήρια επιλογής του εκάστοτε προορισμού αλλά και παρουσιάζονται

³<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/636/93/PDF/N0263693.pdf?OpenElement>

⁴https://hellenicaid.mfa.gr/media/images/docs/Agenda_2030.pdf

προτάσεις σχετικά με την διαχείριση των θρησκευτικών μνημείων, ώστε να αποτελέσουν βιώσιμους θρησκευτικούς τουριστικούς προορισμούς για τους μελλοντικούς επισκέπτες.

3. Αναγκαιότητα της ερευνητικής μελέτης και σύντομη βιβλιογραφική ανασκόπηση προγενέστερων ερευνών

Ο θρησκευτικός τουρισμός αποτελεί μία ειδική μορφή τουρισμού που προωθείται συστηματικά τα τελευταία χρόνια σε παγκόσμιο επίπεδο από τις επιχειρήσεις του τουριστικού κλάδου αλλά και από τις χώρες υποδοχής καθώς από πρόσφατα στοιχεία προκύπτει ότι ο τζίρος του ξεπερνά τα 15 δισ. τον χρόνο διεθνώς. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, κατά την διάρκεια της πανδημίας Covid-19 (2020-2022) τέτοιου είδους ταξίδια δεν περιορίστηκαν, αντιθέτως υπάρχουν 300.000.000 με 330.000.000 τουρίστες οι οποίοι οδεύουν προς λατρευτικούς τόπους σε όλο τον κόσμο και τζίρο που υπολογίζεται περίπου στα δεκαπέντε δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως!

Η ανάπτυξη του θρησκευτικού-πολιτιστικού τουρισμού επιφέρει πολλαπλασιαστικά οικονομικά οφέλη για τις περιοχές υποδοχής. Τα οφέλη αυτά είναι η αύξηση εισοδημάτων, η δημιουργία θέσεων απασχόλησης, η περιφερειακή ανάπτυξη, καθώς και η δημιουργία διασύνδεσης με άλλους τομείς της τοπικής οικονομίας. Σύμφωνα με την Terzidou (2010), η οποία διεξήγαγε την έρευνα της στην Τήνο που είναι το ιερό κέντρο της Ελλάδας και αποκτά τα χαρακτηριστικά μιας μάρκας προορισμού, οι πιστοί επισκέπτονται την Παναγία της Τήνου, προκειμένου να εκπληρώσουν ένα τάμα. Είναι η φύση του εκάστοτε προβλήματος των πιστών που τους κατευθύνει σε συγκεκριμένους ιερούς τόπους. Οι πιστοί που έχουν τάμα αναζητούν μια θεότητα της οποίας η συνεισφορά είναι γνωστή και τους βοηθάει σε μια δύσκολη στιγμή της ζωής τους. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και στην Κέρκυρα και στον Ναό του Αγίου Σπυρίδωνος, προστάτη της Κέρκυρας ο οποίος γιορτάζεται τέσσερις φορές το χρόνο, όπου και γίνεται λιτανεία του σκηνώματός του. Πολλοί επισκέπτες έρχονται στο νησί αποκλειστικά για τον Άγιο Σπυρίδωνα – είτε για να εκπληρώσουν κάποιο τάμα, είτε για να επικαλεστούν τη Χάρη του.

Η ζήτηση για επαγγελματίες οι οποίοι έχουν εξειδίκευση στον τομέα αυτό ολοένα και αυξάνεται και στη χώρα μας. Αυτός είναι και ο λόγος που τόσο τα πανεπιστήμια αλλά και τα Ινστιτούτα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης προσφέρουν σπουδές στο συγκεκριμένο αντικείμενο καθώς το ενδιαφέρον της νέας γενιάς έχει ανοδική πορεία τα τελευταία χρόνια και γι' αυτό οι σπουδές έχουν φτάσει και σε μεταπτυχιακό επίπεδο από τα ελληνικά πανεπιστήμια. Ενδιαφέρον έχει δείξει και η Εκκλησία η οποία έχει συνεργαστεί τόσο με το Υπουργείο Τουρισμού όσο και με το Εργαστήριο Τουριστικών Ερευνών και Μελετών του Πανεπιστημίου Αιγαίου προκειμένου να συνταχθεί ένα σχέδιο δράσης στον συγκεκριμένο τομέα σε μια χώρα που ο τουρισμός γενικότερα έχει χαρακτηριστεί ως «βαριά βιομηχανία».

Στη σύγχρονη, ωστόσο, εποχή, πέρα από την ικανοποίηση της θρησκευτικής-προσκυνηματικής ανάγκης, οι ταξιδιώτες ενδιαφέρονται για τους ιερούς χώρους και ως προς την ιστορική και καλλιτεχνική τους αξία, ενώ θέτουν και ως στόχο του ταξιδιού την ψυχαγωγία τους. Η οργάνωση ταξιδιών στο πλαίσιο του θρησκευτικού τουρισμού παρουσιάζει ιδιαιτερότητες και προϋποθέτει εξειδίκευση ώστε τα ταξίδια να ανταποκρίνονται στις συγκεκριμένες ανάγκες των συμμετεχόντων αλλά και να παρέχουν υψηλού επιπέδου υπηρεσίες που είναι απαραίτητες στο πλαίσιο της ανταγωνιστικής τουριστικής βιομηχανίας. Μάλιστα, σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού η εξειδικευμένη μορφή του Θρησκευτικού Τουρισμού παρουσιάζει ανθεκτικότητα σε

περιόδους κρίσης, σε αντίθεση με τον τουρισμό αναψυχής που θεωρείται εν πολλοίς, πολυτέλεια.

Εν κατακλείδι ο θρησκευτικός – προσκυνηματικός τουρισμός, ως επικουρική μορφή τουριστικής ανάπτυξης, μπορεί να βοηθήσει τις τοπικές κοινότητες οι οποίες χρήζουν επιπρόσθετης οικονομικής τόνωσης. Ο Πολύζος (2010) αναφέρει πως ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να συνδέεται και με άλλη μορφή τουρισμού. Ο ισχυρισμός αυτός επιβεβαιώνεται και από το παρόν άρθρο, στο οποίο τα αποτελέσματα της έρευνας επισκεπτών οδηγούν στο συμπέρασμα πως ο θρησκευτικός τουρισμός συνδέεται με τον γαστρονομικό τουρισμό και τον τουρισμό εμπειριών. Τέλος, σύμφωνα με την έρευνα των Μοίρα & Παράσχη (2015) οι επισκέπτες σε μεγάλο ποσοστό δήλωσαν ως κίνητρα για το θρησκευτικό τουρισμό, την γνωριμία με τον πολιτισμό του νησιού που διεξήχθη η έρευνα, την ξεκούραση, την επαφή με το φυσικό περιβάλλον και τέλος την διασκέδαση/αναψυχή, όπως και στην παρούσα έρευνα το κίνητρο που συγκέντρωσε το μεγαλύτερο μέσο όρο ήταν η γαστρονομία και η κουλτούρα του τόπου υποδοχής.

4. Μεθοδολογία της ερευνητικής διαδικασίας

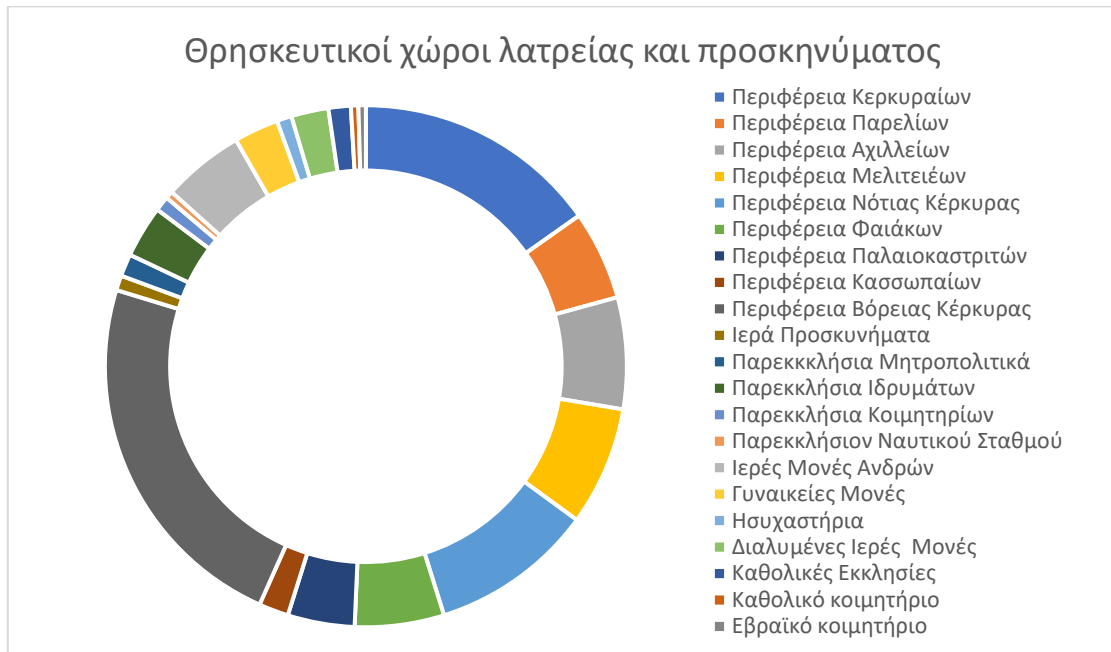
Η επιλογή του τύπου της έρευνας έγκειται στο επιθυμητό πεδίο διερεύνησης και το είδος των πληροφοριών που απαιτούνται, ώστε να υπάρξει μία ολιστική κατανόηση (Μπούνια, 2015). Η έρευνα, στο παρόν άρθρο, είναι και ποσοτική και ποιοτική και θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως *ad hoc* έρευνα, καθώς βάσει σχεδίου αποτελείται από έξι στάδια (Woolf, 2004). Τα έξι αυτά στάδια εξυπηρετούν συγκεκριμένους και προκαθορισμένους στόχους, ώστε τα αποτελέσματα να είναι αξιοποιήσιμα και να μπορεί έτσι να δημιουργηθεί μία μεθοδολογία η οποία θα μπορεί να υιοθετηθεί από δημόσιους και ιδιωτικούς πολιτιστικούς και τουριστικούς φορείς ώστε να ενισχυθεί η ζήτηση, η βελτίωση της προσφοράς, η στοχευμένη προώθηση και η αύξηση της ανταγωνιστικότητας στους θρησκευτικούς τόπους λατρείας και προσκυνήματος με υπευθυνότητα στις απαιτήσεις των θρησκευτικών τουριστών ή προσκυνητών. Το πρώτο στάδιο αφορά τον προσδιορισμό του προβλήματος και της επίλυσης των αντικειμενικών στόχων της έρευνας, το δεύτερο στάδιο περιλαμβάνει τον προσδιορισμό του σωστού δείγματος πληθυσμού - καθώς όσο μεγαλύτερο το δείγμα τόσο πιο αντιπροσωπευτικό αποτέλεσμα έχει η έρευνα - το τρίτο στάδιο αφορά τον προσδιορισμό της ερευνητικής μεθόδου, το τέταρτο στάδιο αφορά το σχεδιασμό, τη διανομή και την επεξεργασία του ερωτηματολογίου, το 5ο στάδιο περιλαμβάνει τη συλλογή και επεξεργασία των πληροφοριών και το 6ο και τελευταίο στάδιο αποτελεί η ερμηνεία των αποτελεσμάτων της έρευνας.

Πίνακας 1. Σημεία Θρησκευτικού και Προσκυνηματικού Τουρισμού στην Κέρκυρα

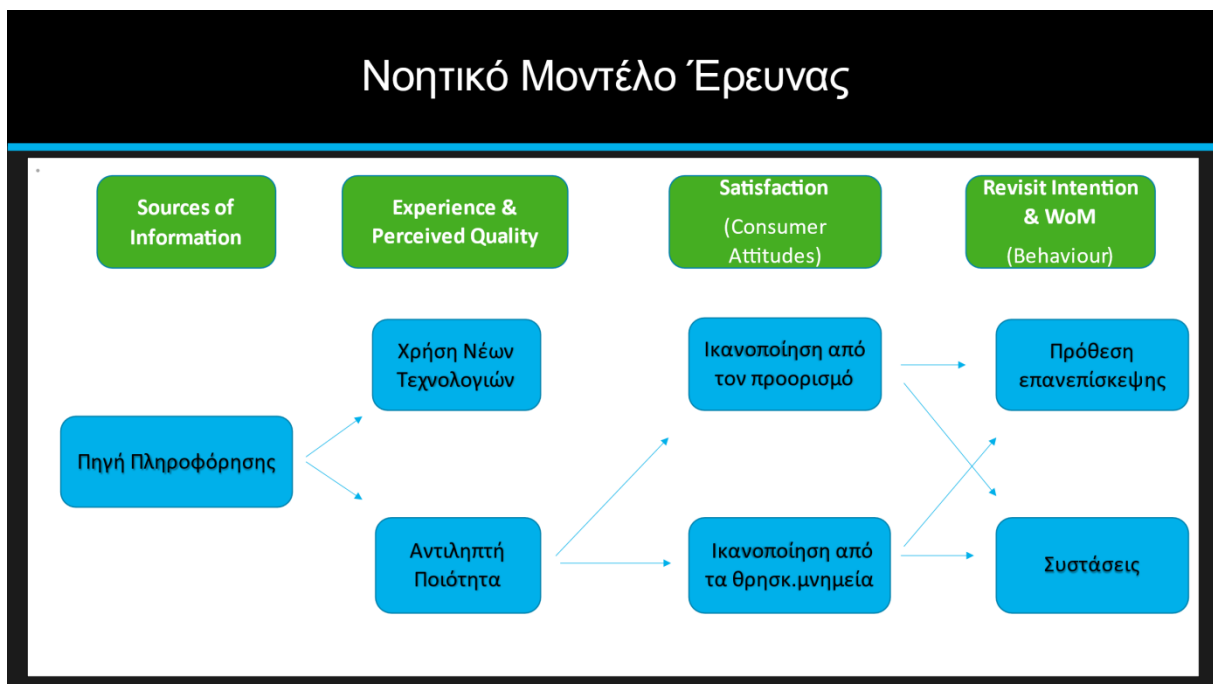
Περιφέρεια Κερκυραίων	33	Παρεκκλήσια Ιδρυμάτων	7
Περιφέρεια Παρελίων	12	Παρεκκλήσια Κοιμητηρίων	2
Περιφέρεια Αχιλλείων	15	Παρεκκλήσιον Ναυτικού Σταθμού	1
Περιφέρεια Μελιτειέων	16	Ιερές Μονές Ανδρών	11
Περιφέρεια Νότιας Κέρκυρας	22	Γυναικείες Μονές	6
Περιφέρεια Φαιάκων	12	Ησυχαστήρια	2
Περιφέρεια Παλαιοκαστριτών	9	Διαλυμένες Ιερές Μονές	5
Περιφέρεια Κασσωπαίων	4	Καθολικές Εκκλησίες	3
Περιφέρεια Βόρειας Κέρκυρας	50	Καθολικό κοιμητήριο	1

Ιερά Προσκυνηματα	2	Εβραϊκό κοιμητήριο	1
Παρεκκλήσια Μητροπολιτικά	3		

Σχεδιάγραμμα 1. Σημεία Θρησκευτικού και Προσκυνηματικού Τουρισμού στην Κέρκυρα

Σχεδιάγραμμα 2. Νοητικό Μοντέλο Έρευνας Θρησκευτικού Τουρισμού

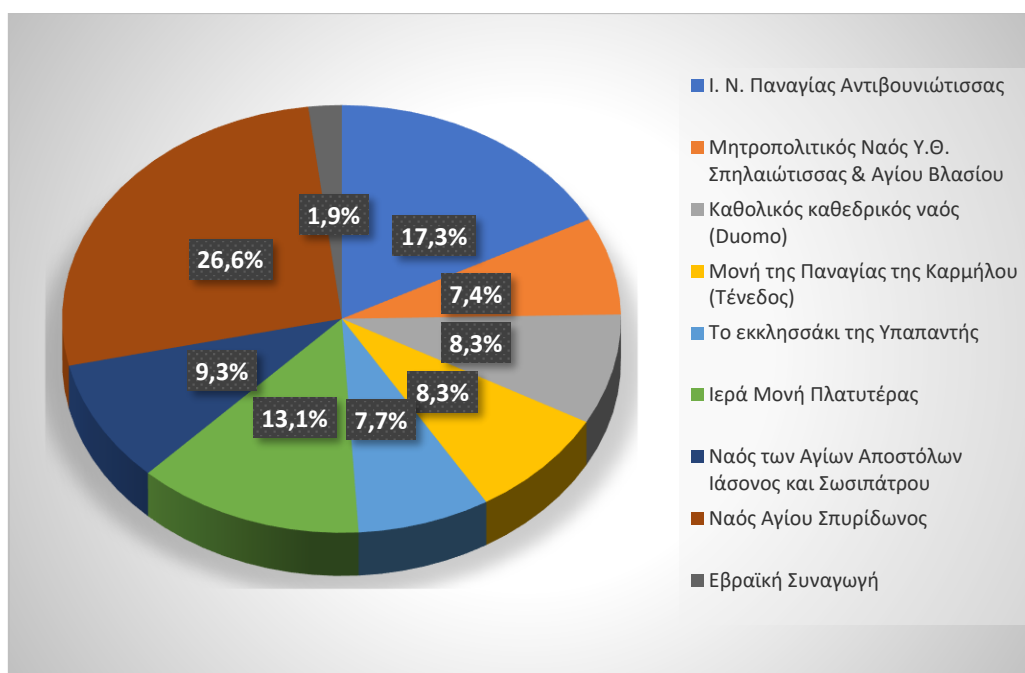
5. Παρουσίαση – Ανάλυση – Συζήτηση των αποτελεσμάτων

Με βάση το νοητικό μοντέλο της έρευνας μας (βλ. σχεδ. 2) και των ερευνητικών υποθέσεων που αναζητούμε, η έρευνα στο νησί της Κέρκυρας έδειξε (βλ. πίνακα 2) πως η πλειοψηφία των επισκεπτών επικεντρώνεται στα θρησκευτικά μνημεία της πόλης της Κέρκυρας (Ναός Αγίου Σπυρίδωνος 27%, Ι.Ν. Παν. Αντιβουινιώτισσας 17%). Είναι λογικό αν αναλογιστούμε πως η πόλη της Κέρκυρας υποδέχεται το περισσότερο τουρισμό κατά την διάρκεια του έτους, είτε αυτός προέρχεται από αέρος είτε μέσω θαλάσσης (πλοία, κρουαζιέρες, γιοτινγκ). Σημαντικός παράμετρος για τους φορείς του τουρισμού της Κέρκυρας, που πρέπει να επενδύσουν στον θαλάσσιο τουρισμό. Η τουριστική εμπειρία άλλωστε βελτιώνεται και με την Διαχείριση του Προορισμού (Destination Management) και τον συντονισμό φορέων για τη δημιουργία ενιαίας εμπειρίας επισκεπτών.

Πίνακας 2. Δημοφιλέστερα Εκκλησιαστικά Μνημεία στην Κέρκυρα

Στήλη1	Στήλη2	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ι. Ν. Παναγίας Αντιβουινιώτισσας	54	17,3	17,6	17,6
	Μητροπολιτικός Ναός Υ.Θ. Σπηλαιώτισσας & Αγίου Βλασίου	23	7,4	7,5	25,2
	Καθολικός καθεδρικός ναός (Duomo)	26	8,3	8,5	33,7
	Μονή της Παναγίας της Καρμήλου (Τένεδος)	26	8,3	8,5	42,2
	Το εκκλησάκι της Υπαπαντής	24	7,7	7,8	50,0
	Ιερά Μονή Πλατυτέρας	41	13,1	13,4	63,4
	Ναός των Αγίων Αποστόλων Ιάσονος και Σωσιπάτρου	29	9,3	9,5	72,9
	Ναός Αγίου Σπυρίδωνος	83	26,6	27,1	100,0
	Εβραϊκή Συναγωγή	6	1,9		
Total	Σύνολο	312	100,0		

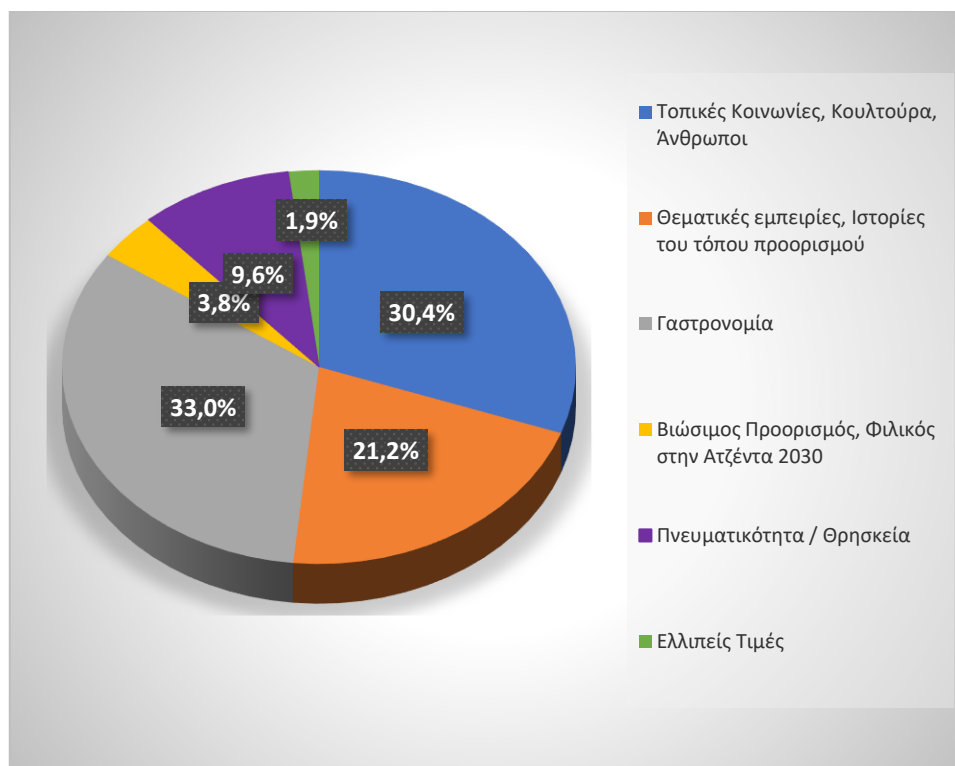
Σχεδιάγραμμα 3. Δημοφιλέστερα Εκκλησιαστικά Μνημεία στην Κέρκυρα

Επίσης αξιοσημείωτο της έρευνας είναι τα κριτήρια επιλογής ενός ταξιδιού θρησκευτικού ενδιαφέροντος. Η γαστρονομία και οι τοπικές γεύσεις αποτελούν τον πιο σημαντικό λόγο επιλογής του τόπου προορισμού (33%), με τις τοπικές κοινωνίες και την κουλτούρα να συνδέονται άμεσα με την γαστρονομία και να αποτελούν το 30% της παραπάνω έρευνας (βλ. πίν. 3). Τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης ερευνητικής υπόθεσης είναι σημαντικά για να αξιοποιηθούν από τους ιθύνοντες του τουρισμού και τους φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης της Κέρκυρας καθώς μπορούν να δημιουργήσουν πολιτιστικές διαδρομές καθώς και πράσινα μονοπάτια πολιτισμού που να πλαισιώνουν τα θρησκευτικά μνημεία υψηλού ενδιαφέροντος.

Πίνακας 3. Κριτήρια Επιλογής Θρησκευτικού Τουρισμού

Στήλη1	Στήλη2	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Τοπικές Κοινωνίες, Κουλτούρα, Άνθρωποι	95	30,4	31,0	31,0
	Θεματικές εμπειρίες, Ιστορίες του τόπου προορισμού	66	21,2	21,6	52,6
	Γαστρονομία	103	33,0	33,7	86,3
	Βιώσιμος Προορισμός, Φιλικός στην Ατζέντα 2030	12	3,8	3,9	90,2
	Πνευματικότητα / Θρησκεία	30	9,6	9,8	100,0
	Total	306	98,1	100,0	
Missing	Ελλιπείς Τιμές	6	1,9		
Total	Σύνολο	312	100,0		

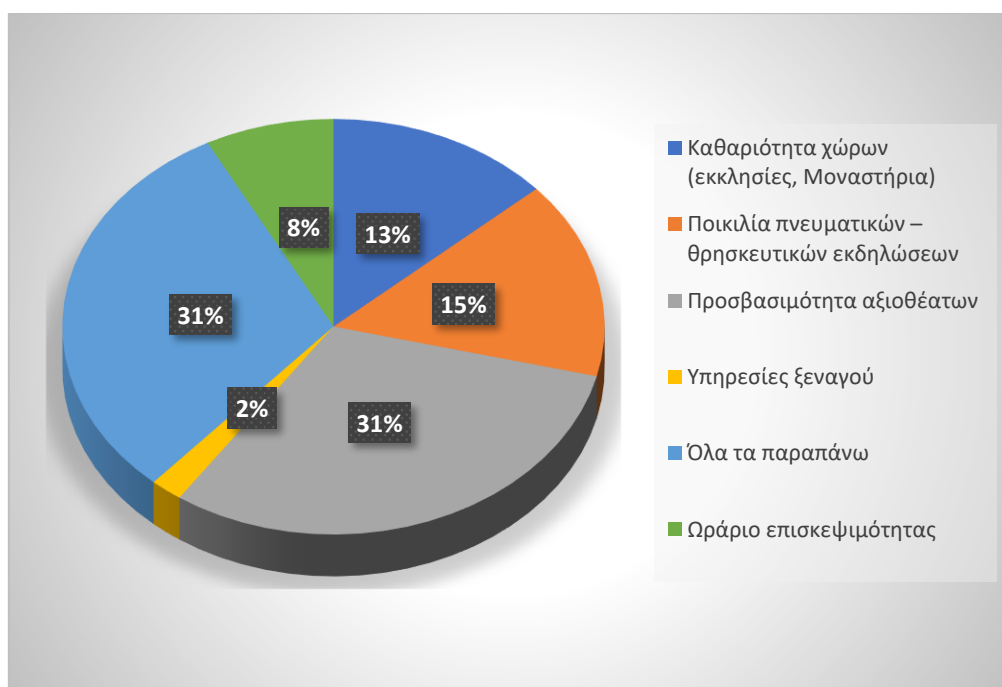
Σχεδιάγραμμα 4. Κριτήρια Επιλογής Θρησκευτικού Τουρισμού

Σημαντική επίσης παράμετρος που αναδεικνύεται από την παρούσα έρευνα είναι οι λόγοι που κάνουν έναν επισκέπτη να επιλέξει ένα θρησκευτικό μνημείο προς επίσκεψη. Αρκεί ένα μνημείο να είναι δημοφιλές; Για τους αλλοδαπούς επισκέπτες στην Κέρκυρα αναδεικνύεται η προσβασιμότητα ως επικρατέστερος λόγος επίσκεψης (βλ.πίν.4) και ακολουθούν οι δράσεις του μνημείου ως ένα στοιχείο marketing και προβολής. Η καθαριότητα του μνημείου είναι λόγος που επιτρέπει ή αποτρέπει έναν επισκέπτη για να το επισκεφθεί.

Πίνακας 4. Επιμέρους στοιχεία ενδιαφέροντος επιλογής θρησκευτικού τόπου λατρείας

Στήλη1	Στήλη2	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθαριότητα χώρων (εκκλησίες, Μοναστήρια)	42	13,5	13,5	13,5
	Ποικιλία πνευματικών – θρησκευτικών εκδηλώσεων	48	15,4	15,4	28,8
	Προσβασιμότητα αξιοθέατων	96	30,8	30,8	59,6
	Υπηρεσίες ξεναγού	6	1,9	1,9	61,5
	Όλα τα παραπάνω	96	30,8	30,8	92,3
	Ωράριο επισκεψιμότητας	24	7,7	7,7	100,0
	Σύνολο	312	100,0	100,0	

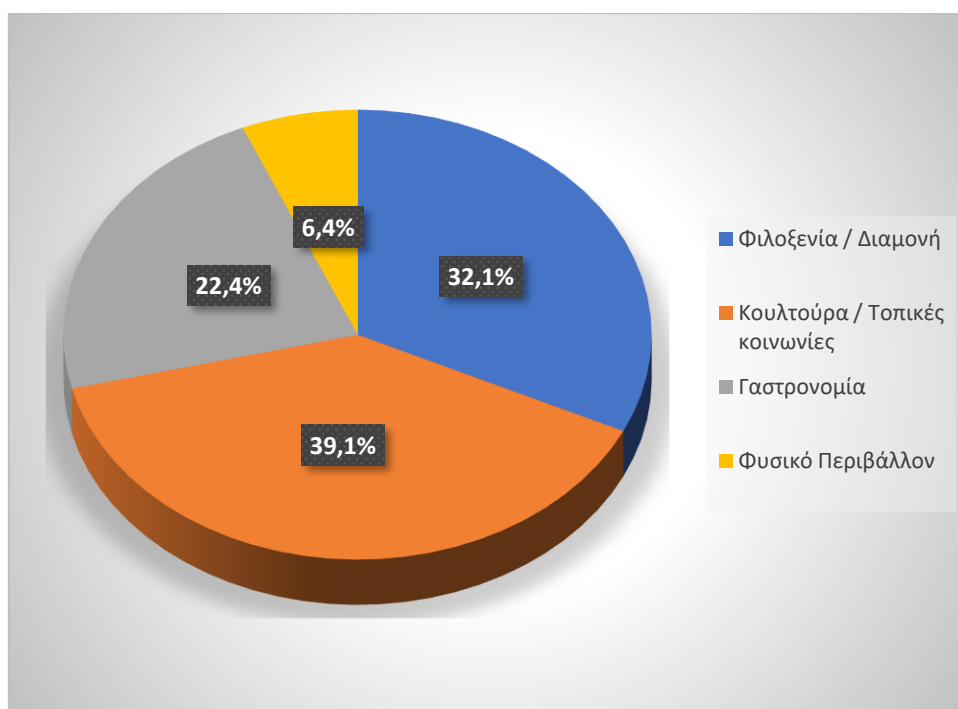
Σχεδιάγραμμα 5. Επιμέρους στοιχεία ενδιαφέροντος επιλογής θρησκευτικού τόπου λατρείας

Ποιο όμως είναι αυτό το στοιχείο της Κέρκυρας που επέλεξαν οι ερωτηθέντες στο δίλλημα της αντιληπτής ποιότητας που εξέλαβαν κατά την παραμονή τους στο νησί; Αρκούν κάποια θρησκευτικά μνημεία για να κάνουν έναν τουρίστα θρησκευτικού ενδιαφέροντος να ξαναεπισκεφθεί το νησί ή να το συστήσει σε άλλους; Η απάντηση δίνεται στον πίνακα 5 όπου η κουλτούρα του τόπου επίσκεψης και η φιλοξενία αναδεικνύονται πρωταγωνιστές στο θρησκευτικό τουρισμό. Ακολουθούν η γαστρονομία και το φυσικό κάλος του τόπου. Η Κέρκυρα είναι ένας ευλογημένος τόπος που τα έχει όλα, όμως το ανταγωνιστικό της πλεονέκτημα είναι οι άνθρωποι της. Η κουλτούρα και ο πολιτισμός που προάγεται από κάθε μικρό χωριό του νησιού. Η φιλοξενία είναι χαρακτηριστικό των Ελλήνων σε όλα τα μέρη της χώρας. Άλλωστε δεν είναι τυχαίος ο τίτλος “Φιλοξενία” στο καινοτόμο πρόγραμμα τουριστικής εκπαίδευσης που εισήγαγε το Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος με το Υπουργείο Τουρισμού στους μαθητές Δημοτικού το 2022. Στόχος είναι οι μαθητές από νωρίς να αποκτήσουν διάδραση με το επιχειρείν στη χώρα μας και να γνωρίσουν τις ξεχωριστές ομορφιές αυτού του μοναδικού τόπου.

Πίνακας 5. Στοιχεία βαρύτητας θρησκευτικού τουρισμού

Στήλη1	Στήλη2	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Φιλοξενία / Διαμονή	100	32,1	32,1	32,1
	Κουλτούρα / Τοπικές κοινωνίες	122	39,1	39,1	71,2
	Γαστρονομία	70	22,4	22,4	96,2
	ΦυσικόΠεριβάλλον	20	6,4	6,4	100,0
	Σύνολο	312	100,0	100,0	

Σχεδιάγραμμα 6. Στοιχεία βαρύτητας θρησκευτικού τουρισμού

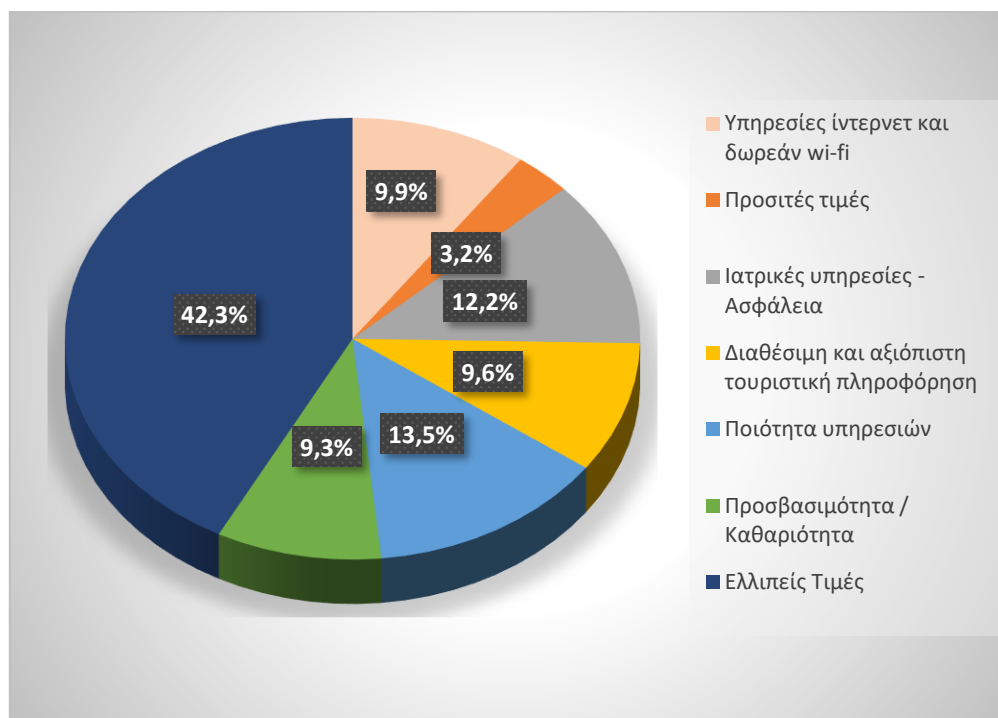
Η αξία που παράγει ο τουρισμός μας αφορά όλους. Οι επισκέπτες αποδίδουν μια σχέση τιμής/αξίας στο μυαλό τους για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που προμηθεύονται. Η έρευνα εξήγαγε το συμπέρασμα πως οι παρεχόμενες υπηρεσίες είναι ο σημαντικότερος λόγος για ένα τουρίστα θρησκευτικού ενδιαφέροντος. Εντύπωση όμως και προβληματισμό προκαλεί ο αμέσως επόμενος λόγος αντιληπτής ποιότητας του επισκέπτη. Η ασφάλεια προορισμού. Η ασφάλεια εμπεριέχει τρεις βασικούς πυλώνες – κοινωνική, υγειονομική, οικονομική. Η πανδημία Covid-19 αναδεικνύεται ως λόγος επιλογής ή απόρριψής ενός τόπου με τα υγειονομικά πρωτόκολλα σε κάθε χώρα να προσπαθούν να ανακοινώνονται έγκαιρα προς πληροφόρηση των επισκεπτών. Η οικονομική σταθερότητα και οι κοινωνικές συνθήκες διαβίωσης είναι εξίσου σημαντικές, ιδίως μετά την έναρξη του πολέμου στην Ουκρανία (02/2022). Η παροχή νέων τεχνολογιών, πόσο μάλλον όταν αυτές παρέχονται δωρεάν είναι ένας ακόμη σπουδαίος λόγος να παροτρύνει ένα επισκέπτη στην απόφαση να επιλέξει ένα τόπο θρησκευτικού ενδιαφέροντος.

Πίνακας 6. Αντιλαμβανόμενη ποιότητα ως κριτήριο ικανοποίησης

Στήλη1	Στήλη2	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Υπηρεσίες ίντερνετ και δωρεάν wi-fi	31	9,9	17,2	17,2
	Προσιτές τιμές	10	3,2	5,6	22,8
	Ιατρικές υπηρεσίες - Ασφάλεια	38	12,2	21,1	43,9
	Διαθέσιμη και αξιόπιστη τουριστική πληροφόρηση	30	9,6	16,7	60,6
	Ποιότητα υπηρεσιών	42	13,5	23,3	83,9

Προσβασιμότητα / Καθαριότητα	29	9,3	16,1	100,0
Total	180	57,7	100,0	
Missing	Ελλιπείς Τιμές	132	42,3	
Total	Σύνολο	312	100,0	

Σχεδίαγραμμα 7. Αντιλαμβανόμενη ποιότητα ως κριτήριο ικανοποίησης

6. Συμπεράσματα – Προτάσεις

Η παραπάνω έρευνα, τα στοιχεία της οποίας καθίστανται ιδιαίτερα σημαντικά αν λάβουμε υπόψιν ότι έλαβε χώρα το τρίτο τρίμηνο του 2022, χρονιά πολέμου στην Ευρώπη και διαχείρισης της πανδημίας Covid-19, χαιρεί βαρύνουσας σημασίας καθώς τα κριτήρια επιλογής τουριστικού προορισμού φαίνεται να αλλάζουν. Το ανθρώπινο στοιχείο, η κουλτούρα του τόπου προορισμού και οι αξίες που προάγουν οι τοπικές κοινότητες φαίνεται να διαμορφώνουν την επιλογή προορισμού για θρησκευτικό ή Προσκυνηματικό τουρισμό. Ο στρατηγικός σχεδιασμός του τόπου υποδοχής και κάποια μέτρα πολιτικής που θα μπορούσαν να ληφθούν για την περαιτέρω ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού με βάση την άνωθεν έρευνα είναι :

- ✓ Ανάπτυξη δικτύου δωρεάν Wi-Fi, με προτεραιότητα τα σημεία θρησκευτικού ενδιαφέροντος
- ✓ Κέντρα ενημέρωσης, πληροφόρησης και προβολής των θρησκευτικών μνημείων
- ✓ Δικτύωση και συμπράξεις με νεοφυείς επιχειρήσεις που σχετίζονται με την ανάδειξη των θρησκευτικών πόρων και αξιοποίηση αυτών στο σύνολο των πολιτιστικών και αρχαιολογικών μνημείων. Για παράδειγμα η δημιουργία εφαρμογής «Smart Street», όπου οι χρήστες θα μπορούν να καθοδηγούνται, μέσω της πλοήγησης, στα θρησκευτικά μνημεία
- ✓ Η δημιουργία στοχευμένης ιστοσελίδας και διαφήμιση αυτής, που θα προβάλλει τους θρησκευτικούς πόρους, με ταυτόχρονη δυνατότητα προβολής προϊόντων θρησκευτικής

- αξίας, ώστε να μπορούν οι Tour Operators και οι εν δυνάμει επισκέπτες να έχουν την απαραίτητη ενημέρωση
- ✓ Προώθηση όλων των μέσων ενημέρωσης που αφορούν τους θρησκευτικούς πόρους μέσω χρήσης Social Media
 - ✓ Δημιουργία ενιαίας τουριστικής κάρτας (city pass), με εστίαση σε Πολιτιστικό και Θρησκευτικό Τουρισμό, City Break και Γαστρονομικό Τουρισμό
 - ✓ Πρόσβαση σε πολλαπλά αξιοθέατα ή μνημεία της πόλης, δημιουργία πολιτιστικής διαδρομής με ελεύθερη πρόσβαση στο δίκτυο MMM για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα
 - ✓ Ενσωμάτωση παροχών όπως δωρεάν είσοδος ή εκπτώσεις σε πολιτιστικά αξιοθέατα, σε καταστήματα με τουριστικά είδη, λιανικής, εστίασης, καφέ, γαστρονομίας κ.α. και σε τουριστικές επιχειρήσεις, όπως τουριστικά λεωφορεία ή τουριστικά πρακτορεία για την αύξηση της επισκεψιμότητας και της δαπάνης στις συνεργαζόμενες επιχειρήσεις
 - ✓ Πώληση σε φυσική μορφή από επιλεγμένα σημεία πώλησης υψηλής επισκεψιμότητας ή ψηφιακά μέσω ειδικής εφαρμογής για smartphones, με δυνατότητα αναβάθμισης με αγορά εισιτηρίων για πρόσθετα αξιοθέατα και μουσεία/ εμπειρίες (π.χ. ιδιωτικές ξεναγήσεις)
 - ✓ Δημιουργία γαστρονομικών μουσείων μέσω της εκμετάλλευσης παλαιών υποδομών. Εργαλεία προς αξιοποίηση αποτελούν τα 3 νέα σήματα (Ζυθοποιεία-Ελαιοτριβεία-Τυροκομεία) που νομοθετήθηκαν πρόσφατα από το Υπ. Τουρισμού και επιτρέπουν τη παράλληλη λειτουργία χώρων εστίασης και μη κύριων τουριστικών καταλυμάτων στις εγκαταστάσεις που θα λάβουν τα σήματα αυτά (π.χ. παλαιά οινοποιεία, ελαιοτριβεία και κέντρα μελισσοκομικής).

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Rinschede, G. (1992). Forms of religious tourism. *Annals of tourism Research*, 19(1), 51-67.
- Terzidou, M. (2010). Religion as a motivation to travel: The case of Tinos island in Greece. In *Proceedings from the Management of International Business and Economic Systems (MIBES) 2010 International Conference*. Kavala: Institute of Technology Kavala.
- Woolf, F. (2004). *Partnerships for Learning: a Guide to Evaluating Art Education Projects*, Arts Council. England. Retrieved from <http://www.artscouncil.org.uk/media/uploads/documents/publications/phpLYO0Ma.pdf>
- Μοίρα, Π., & Παράσχη, Α. (2015). Από το προσκύνημα στο θρησκευτικοπολιτισμικό τουρισμό: Μελέτη περίπτωσης «Ζάκυνθος». *E-Journal of Science & Technology (e-JST)* 10(3), 39-53.
- Μπούνια, Α. (2015). Έρευνα επισκεπτών και αξιολόγηση: Η φωνή του κοινού. Στο Νικονάνου κ. συν. (Επιμ.), *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21^ο αιώνα*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Πολύζος, Σ. (2010). Θρησκευτικός Τουρισμός στην Ελλάδα: Χωρική ανάλυση και συμβολή στην ανάπτυξη μειονεκτικών περιοχών. *Σειρά Ερευνητικών Εργασιών*, 16(9), 203-222.
- Πούλιος, Ι., & Τουλούπα, Σ. (2020). Τουρισμός και Πολιτιστική Διαχείριση. Στο Σ. Λεκάκης & Ν. Πάντζου (Επιμ.), *Εισαγωγή στη Διαχείριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Μια Κριτική Επισκόπηση του Πεδίου στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ασίνη.

Φουσέκη, Κ. (2020). Πολιτιστική Κληρονομιά και Αειφόρος Ανάπτυξη. Στο Σ. Λεκάκης & Ν. Πάντζου (Επιμ.), *Εισαγωγή στη Διαχείριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Μια Κριτική Επισκόπηση του Πεδίου στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ασίνη.

Πηγές από το διαδίκτυο

Report of the World Summit on Sustainable Development (2002). Ανακτήθηκε από [https://documents-dds-](https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/636/93/PDF/N0263693.pdf?OpenElement)

[ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/636/93/PDF/N0263693.pdf?OpenElement](https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/636/93/PDF/N0263693.pdf?OpenElement)

United Nations. Ανακτήθηκε από <https://www.un.org>

Άρθρο 11 – Θρησκευτικός και προσκυνηματικός τουρισμός. Ανακτήθηκε από <http://www.opengov.gr/tourism/?p=1441>

Η Ατζέντα 2030 των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και οι 17 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης. Ανακτήθηκε από

https://hellenicaid.mfa.gr/media/images/docs/Agenda_2030.pdf

